

SLAĐANA JOVANOVIĆ,
BILJANA SIMEUNOVIĆ-PATIĆ

VIKTIMIZACIJA ŽENA UBISTVOM I PRAVNI ODGOVORI

UVOD

Specifičnost viktimizacije žena ubistvom vezana je za njenu rodnu dimenziju, diskriminaciju i nasilje prema ženama, naročito u porodičnom ili intimno-partnerskom kontekstu. Svako sedmo ubistvo u svetu vrši se u okviru intimnog partnerskog odnosa, a njihove žrtve su pretežno žene.¹ Na strani učinioca je muškarac koji ženu obično kažnjava ili joj se sveti - zbog preljube, odluke da ga napusti, ali i zbog navodno uzvišenih, ali za ženu pogubnih razloga kao što su ljubav, čast ili tradicija.² Globalno, žrtve u porodičnom ili intimnom partnerskom kontekstu su u dve trećine slučajeva ženskog pola, a najčešće stradaju od strane muškarca-partnera, dok manje od 6% muškaraca strada od ruke svoje partnerke.³

Dr Slađana Jovanović, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Union u Beogradu.
Dr Biljana Simeunović-Patić, vanredni profesor Kriminalističko-policijske akademije u Beogradu.

¹ H. Stöckl, K. Devries, A. Rotstein, N. Abrahams, J. Campbell, C. Watts, C. Garcia Moreno: "The global prevalence of intimate partner homicide: a systematic review", *The Lancet*, Vol. 382, No. 9895, 2013, pp. 859-865.

² S. Jovanović, B. Simeunović-Patić, "Femicid", *Pravni život*, br. 9/2011, str. 275-282.

³ UNODC, *Global Study on Homicide: Trends, Context, Data*, 2013, https://www.unodc.org/documents/gsh/pdfs/2014_GLOBAL_HOMICIDE_BOOK_web.pdf (pristupljeno: 1. 8. 2016).

Osobenost ovog fenomena jeste i doprinos društva njegovoj univerzalnosti i opstanku, ako ne kroz ohrabrivanje i podršku, ono kroz neadekvatno reagovanje i nesprečavanje viktimizacije, imajući u vidu da se “najčešće ne radi o izolovanom incidentu koji se desio iznenada, potpuno neočekivano, već o aktu ultimativnog nasilja na kraju kontinuuma nasilništva prema ženi”⁴.

I studije o viktimizaciji žena ubistvom potvrđuju da su ubistva žena drugačija od ubistva muškaraca, jer uključuju postojanje nasilja (nasilja u porodici i partnerskom odnosu), ekstremnu ljubomoru i posesivnost, sporove oko miraza ili pitanje časti⁵. Ove specifičnosti zahtevaju i odgovorajući društveni i pravni odgovor koji će prevenirati homicidalnu viktimizaciju žena, a učinocima garantovati adekvatno (oštrije) sankcionisanje.

Na Šestoj konferenciji o femicidu koja je održana u januaru 2013. godine u Čileu izneti su podaci Organizacije ujedinjenih nacija iz 2011. godine o homicidalnim viktimizacijama u poslednje dve decenije u svetskim razmerama koji svedoče o porastu broja homicidalnih viktimizacija žena, nasuprot opadanju broja ubistava uopšte, te nedelotvornosti postojećih društvenih i pravnih odgovora. U Centralnoj Americi se broj ubistava žena povećao tri puta, a ni evropske zemlje se ne mogu pohvaliti uspešnim politikama sprečavanja i suzbijanja ove pojave.⁶ U Evropi, u prvoj deceniji 21. veka, primetno je opadanje stope ubistava muškaraca, dok je stopa ubistva žena prilično stabilna, opada sporije, a u nekim zemljama čak beleži porast (npr. u Italiji)⁷. U 2006. godinu najveću stopu ubistva žena u okviru partnerskog odnosa (računajući na million stanovnika) beleži Nemačka (9,20), a slede: Turska (9,47), Velika Britanija (7,73), Italija (5,64) i Španija (5,15).⁸

Ni u Srbiji situacija nije promenjena na bolje sudeći po izveštajima Mreže “Žene protiv nasilja” koja prati medijska izveštavanja i prikuplja podatke o femicidu (dok drugih, zvaničnih podataka nema što je nesumnjivo velika mana sa aspekta (više deklarativnih) napora države da stane na put ovom problemu, kao i sa

⁴ Iz izlaganja R. Manjoo, specijalne izveštačice o nasilju prema ženama, njegovim uzrocima i posledicama, na Šestoj konferenciji o femicidu/femicidu, 23. Januar 2013, Čile, Report - 6th Conference on Femicide/Feminicide, https://eu.boell.org/sites/default/files/uploads/2013/11/femicide_conference_report_bi_regional_eu-celac_dialogue_en.pdf, p. 2 (pristupljeno: 1. 8. 2016.)

⁵ UNITED NATIONS (2006), In-depth study on all forms of violence against women - Report of the Secretary General, July 6th, 2006, http://stopvaw.org/sites/3f6d15f4-c12d-4515-8544-26b7a3a5a41e/uploads/Sec_Gen_Study_VAW.pdf (pristupljeno: 2. 8. 2016).

⁶ Ibid, p. 2.

⁷ B. Spinelli, *Femicide and Feminicide in Europe: Gender-motivated killings of Women as a Result of Intimate Partner Violence*, New York, 2011, pp. 12-15, http://www.cpcjalliance.org/wp-content/uploads/2014/08/6a.-SPINELLI-B_EXPERT-PAPER_DEF.pdf (pristupljeno: 8. 9. 2016).

⁸ Crime&Punishment Statistics, “The Top 5 European Countries with the Most Femicide”, <https://top5ofanything.com/list/89b55202/European-Countries-with-the-Most-Femicide>.

aspekta međunarodnopravnih preporuka u vezi sa obaveznim prikupljanjem podataka o ovoj pojavi). Tako je 2010. godine u porodičnom/partnerskom kontekstu viktimizovano 26 žena, 2011. godine – 29, 2012. godine – 32, 2013. godine – 43, 2014. godine – 27, 2015. godine – 35, a do 31. jula 2016. godine bilo je 18 žrtava femicida.⁹ U većini slučajeva konstatovano je postojanje nasilja koje je prethodilo ubistvu, pa i obraćanje za pomoć nadležnim institucijama od strane žrtve, ali je pomoć (nedopustivo) izostala.

PRAVNI ODGOVORI NA VIKTIMIZACIJU

Pravni okvir kojim se uspostavlja obaveza država da zaštite žene od nasilja koje može odvesti i u homicidalnu viktimizaciju nalazi se u dve regionalne konvencije od značaja za Latinsku Ameriku (koja ima najvišu stopu femicida) i Evropu (sa preovlađujućom srednjom stopom, što je slučaj i sa Srbijom) jesu Interamerička konvencija o sprečavanju, kažnjavanju i suzbijanju nasilja nad ženama¹⁰ i Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici¹¹ (tzv. Istanbulska konvencija) usvojena 2011. godine.

Istanbulskej konvenciji su prethodile rezolucije Parlamentarne skupštine Saveta Evrope, jedna iz 2005.¹² (koja nagoveštava mogućnost unošenja koncepta femicida u evropsko krivično pravo) i druga 2009. godine¹³ posvećena feminidid (tačnije feminididima – *feminicides*), dok je Evropski parlament 2007. godine usvojio Rezoluciju o ubistvima žena u Centralnoj Americi i Meksiku i ulozi Evropske unije u borbi protiv ove pojave¹⁴. Pomenute rezolucije ukazuju na postojanje feminidida u evropskim državama i preporučuju ostvarenje uticaja na

⁹ Vidi izveštaje Mreže “Žene protiv nasilja”, *Femicid u Srbiji*, <http://www.zeneprotivnasilja.net/femicid-u-srbiji> (pristupljeno 5. 9. 2016).

¹⁰ Konvencija je usvojena 9. juna 1994. godine u Brazilu, na 24. redovnom zasjedanju Generalne skupštine Organizacije američkih država. Vidi: Inter-American Convention on the Prevention, Punishment and Eradication of Violence against Women “Covention of Belém do Pará”, <http://scm.oas.org/pdfs.agres/ag03808E01.pdf>

¹¹ Convention on preventing and combating Violence against Women and Domestic Violence, CETS. No. 210. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210>

¹² Council of Europe Parliamentary Assembly, Resolution 1454(2005)Disappearance and murder of a great number of women and girls in Mexico, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta05/ERES1454.htm>

¹³ Council of Europe Parliamentary Assembly, Resolution 1654(2009)Feminicides, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta09/ERES1654.htm>

¹⁴ European Parliament Resolution on the Murders of Women (feminicides) in Central America and Mexico and the Role of the EU in fighting this Phenomenon (2007/2025(INI)).

imigrantske zajednice koje treba da se oslobode feminicidnih običaja i onih koji podrazumevaju nasilje nad ženama, dok države koje pretenduju na članstvo u Evropskoj uniji moraju dokazati da poštuju ženska ljudska prava i štite žene od nasilja i feminicida. Preporučuje se i oštrije kažnjavanje nasilja nad ženama koje ima rodnu dimenziju, kao i feminicida.

U preporukama koje su (pozivajući se na Rezoluciju o feminicidu) upućene Komitetu ministara Saveta Evrope navodi se potreba za formiranjem posebnog tela/opservatorije koja će prikupljati podatke o nasilju nad ženama, a naročito o feminicidu, u evropskim zemljama, kako bi se uočili propusti u ostvarivanju zaštite žena i preduzele mere za njihovo otklanjanje¹⁵.

U zemljama sa najvišom stopom femicida pojavile su se i posebne inkriminacije vezane za femicid, pa i posebni državni organi koji se bave sprečavanjem i suzbijanjem femicida i nasilja nad ženama. Tako je u Meksiku usvojen Opšti zakon o pristupu žena životu slobodnom od nasilja koji definiše koncept feminicida, dok je od 27. jula 2011. feminicid inkriminisan, a od 2004. godine u postoji i Specijalni tužilac za nasilje nad ženama.¹⁷ Godine 2007. i Kosta Rika uvodi nova krivičnih dela u vezi sa nasiljem nad ženama, a među njima i feminicid, dok je Gvatemala 2008. godine usvojila Zakon protiv feminicida i drugih oblika nasilja nad ženama¹⁸.

U evropskim zakonodavstvima to nije slučaj, ali ubistvo dobija teži oblik ukoliko je učinjeno od strane člana porodice ili se ta okolnost ceni kao otežavajuća prilikom odmeravanja kazne.¹⁹ Takvo postupanje u evropskim okvirima nalaže

¹⁵ Council of Europe Parliamentary Assembly, Recommendation 1861(2009)Femicides, <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta09/EREC1861.htm>

¹⁶ U Srbiji je 2011. godine osnovana Nezavisna opservatorija za praćenje nasilja prema ženama od strane nevladinih organizacija (Autonomni ženski centar, u saradnji sa Mrežom za Evropski Ženski Lobi i ženskim organizacijama specijalizovanim za podršku ženama koje su preživle muško nasilje, organizovanim oko Mreže žene protiv nasilja) uz podršku Delegacije Evropske unije. Vidi: M. Subotički i dr. *Nezavisna opservatorija za praćenje nasilja prema ženama*, Autonomni ženski centar, Beograd, 2011, <http://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2011/Opservatorija.pdf> (pristupljeno: 28. 8. 2016).

¹⁷ LACWHN, Mexico City defines Femicide in the Penal Code, http://www.reddesalud.org/news/act1_int.php?id=288 (pristupljeno: 25. 8. 2016).

¹⁸ Iste godine Gvatemala beleži najeveći broj ubistava žena do tada (722). Vidi: The Guatemala Human Rights Commission/USA, "Guatemala's Femicide Law: Progress against Impunity", p. 2, http://www.ghrc-usa.org/Publications/Femicide_Law_ProgressAgainstImpunity.pdf (pristupljeno: 25. 8. 2016).

¹⁹ B. Spinelli, *Femicide and Femicide in Europe: Gender-motivated Killings of Women as a Result of Intimate Partner Violence*. Expert paper prepared for the United Nations Expert Group Meeting on Gender-motivated Killings of Women, 12 October, 2011, p. 42, http://www.cpcjalliance.org/wp-content/uploads/2014/08/6a.-SPINELLI-B_EXPERT-PAPER_DEF.pdf (pristupljeno: 25. 8. 2016).

i Konvencija Saveta Evrope²⁰, koja istina ne poznaje pojam femicida, ali u čl. 3.a daje široko tumačenje pojma nasilja, u koji se može uključiti i ubistvo žene. Konvencija nalaže državama članicama da preko ovlašćenih organa u slučajevima nasilja procenjuju rizik od smrtnog ishoda i obezbede podršku i bezbednost žrtvi (čl. 51. st. 1). Procena rizika se mora vršiti i tokom istrage i kada su primenjene zaštitne mere, a naročito se mora voditi računa o tome da li učinilac poseduje vatreno oružje ili mu je ono dostupno (čl. 51. st. 2).

Srbija je potvrdila Konvenciju Saveta Evrope²¹, ali i pre tog trenutka je u svo- je krivično zakonodavstvo unela izmene kojima je (delimično) zadovoljila evropske preporuke koje se odnose na razmatranje unošenja konstrukta femicida u krivično zakonodavstvo i inkriminisanje nasilja u porodici. Kao i većina evropskih zakonodavstava, ni zakonodavstvo Srbije nije unelo rodnu perspektivu u pojedine inkriminacije sa elementima nasilja, već naglasak stavlja na nasilje u porodici i indirektno pojačano štiti žene (za razliku od npr. krivičnog zakonodavstva Švedske²²). Takav je slučaj sa inkriminacijom iz čl. 194. Krivičnog zakonika²³ - nasiljem u porodici (čije su žrtve najčešće žene, dok su muškarci učinioci), a čiji je najteži oblik onaj koji poznaje kao posledicu smrt pasivnog subjekta (čl. 194 st. 4 KZ). Među teškim ubistvima se nalazi ubistvo člana porodice koji je prethodno zlostavljan, a u čijem opisu se nesumnjivo mogu prepoznati žene kao žrtve (čl. 114 st. 1 t. 10 KZ), kao i ubistvo bremenite žene (čl. 114 st. 1 t. 9). Jasno je da se u drugom slučaju teškog ubistva žena štiti prvenstveno zbog stanja u kome se nalazi.

Iako inkriminacija iz čl. 114 st. 1 t. 10 postoji od 2005. godine, u praksi nije zabeležen nijedan slučaj ovog teškog ubistva. Rezultati poslednjeg istraživanja ubistava žena u okviru partnerskog odnosa u sudskoj praksi²⁴ su pokazali da se među posmatranim slučajevima nalaze oni koji bi mogli poneti pomenutu kvalifikaciju, ali se to nije dogodilo zbog problema sa tumačenjem (relativno nove) inkriminacije: koliko treba da je trajalo zlostavljanje koje je prethodilo ubistvu, da li treba da je zlostavljanje neposredno prethodilo aktu lišenja života ili je mo-

²⁰ Vidi čl. 46. Konvencije posvećen otežavajućim okolnostima.

²¹ Zakon o potvrđivanu Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, "Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori" br. 12/13.

²² Reč je o "teškoj povredi integriteta žene", delu koje spade u grupu krivičnih dela protiv slobode i mira, a postoji od 1998. godine. Criminal Code of the Kingdom of Sweden (1962, amended 1999) <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> (pristupljeno: 31. 8. 2016).

²³ Krivični zakonik RS, "Službeni glasnik RS", br. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13 i 108/14.

²⁴ B. Simeunović, S. Jovanović, *Ubistvo žena u okviru partnerskog odnosa*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2013.

guć vremenski diskontinuitet i dr.,²⁵ kao i zbog oslanjanja na već uhodanu praksu pravnog kvalifikovanja sličnih događaja, nevezano za odnos žrtve i učinioca, koji nije imao karakter čak ni otežavajuće okolnosti prilikom odmeravanja kazne²⁶. I samo tumačenje bitnog obeležja dela “član porodice” koje je dato u čl. 112. st. 28. KZ stvara probleme, jer se članovima porodice neće smatrati bivši bračni drugovi koji ne žive u zajedničkom domaćinstvu, kao ni bivši vanbračni drugovi (čak i kada bi živeli u istom domaćinstvu), bez obzira na to što se nasilje nastavilo i po prekidu braka, odnosno zajednice života, a potom dobilo i letalnu završnicu. U ovom domenu postoji nesaglasje sa odredbom čl. 3. b Konvencije Saveta Evrope prema kojoj je “nasilje u porodici svaki čin fizičkog, seksualnog, psihološkog ili ekonomskog nasilja koje se dešava u porodici ili porodičnoj zajednici ili između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, bez obzira da li učinilac nasilja deli ili je delio ili nikada nije delio isto mesto stanovanja sa žrtvom”.

U pogledu otežavajućih okolnosti, na čijoj primeni prilikom odmeravanja kazne insistira Konvencija (čl. 46.), srpska pravosudna praksa se ne može pohvaliti saglasjem sa njima. Prisutan je automatizam u navođenju okolnosti od značaja pri odmeravanju kazne, dominiraju olakšavajuće okolnosti, a primenjuje se i institut ublažavanja kazne u gotovo svakom slučaju ubistva koji je ostao u pokušaju²⁷. Proganjanje ne postoji kao krivično delo, a ne figuriše ni kao otežavajuća okolnost, iako je i te kako prisutno kao prethodnica ubistvu²⁸. Isto je i sa dugotrajnošću nasilja, odnosno sa ponavljanjem akata nasilja, vulnerabilnošću žrtve, prisustvom deteta aktu nasilja, odnosom između učinoca i žrtve.

Izmene Krivičnog zakonika iz 2012. godine donele su napredak na planu usklađivanja sa međunarodnopravnim zahtevima predviđanjem “posebne okolnosti za odmeravanje kazne za krivično delo učinjeno iz mržnje” (čl. 54a). Tako, ako je krivično delo učinjeno iz mržnje zbog pola i rodnog identiteta (između ostalog) drugog lica, tu okolnost će sud ceniti kao otežavajuću okolnost, osim ako nije propisana kao obeležje krivičnog dela. Ovaj potez zakonodavca otvara mogućnosti za oštrije odmeravanje kazne u slučaju utvrđivanja mizoginih pobuda, ali se mora primetiti i to da je i inače sud imao priliku da kod ubistava žena konstatuje mržnju kao nisku pobudu koja bi učinicu na teret stavila težu pravnu kva-

²⁵ Više o tome: Đ. Đorđević, “Novi oblici teških ubistava u Predlogu Krivičnog zakonika”, *Pravni život*, br. 9/2005.

²⁶ B. Simeunović, S. Jovanović, op. cit., str. 166-168.

²⁷ Ibid, p. 164.

²⁸ O proganjanju i potrebi njegove inkriminacije: S. Jovanović, “Proganjanje u svetlu postojećih inkriminacija i međunarodnopravnih zahteva”, u: D. Kolarić (ur.) *Suprotstavljanje savremenim oblicima kriminaliteta – analiza stanja, evropski standard i mere za unapređenje*, Kriminalističko-policijska akademija i Fondacija “Hans Zajdel”, Beograd, tom I, 2015, str. 207-216.

lifikaciju (čl. 114. st. 1. t. 5.), ali to nikada nije činio, pa je malo verovatno da će i pomenuta novina načiniti bitan zaokret u pravosudnoj praksi. Pomenimo i postojanje teškog ubistva iz bezobzirne osvete koje takođe nije imalo svoju primenu u praksi kada su u pitanju ubistva žena od strane partnera, iako bi se u pojedinim slučajevima moglo govoriti o postojanju ovakve motivacije. Biće da je i pravosudna praksa na liniji medijskih izveštavanja o slučajevima femicida – muškarac koji ubija ženu zbog toga što ga je ostavila, “zapravo nije mogao da živi bez nje” ili je “patio zbog nemogućnosti da očuva brak”, a najčešće je “i dalje voli”²⁹.

O tome da se sporo menja praksa nereagovanja ili neblagovremenog reagovanja na slučajeve nasilja u porodici ili u partnerskom odnosu, kao i da državni organi nemaju dobru i uhodanu saradnju koja bi omogućila efikasnu zaštitu žrtvi i bar u nekim slučajevima prevenirala viktimizaciju ubistvom, govore podaci pomenutog istraživanja o ubistvima žena u okviru partnerskog odnosa, kao i svi izveštaji Mreže “Žene protiv nasilja”. Naime, i u slučajevima kada je postojalo saznanje o postojanju nasilja i/ili drugih rizika po bezbednost žrtve, izostajala je reakcija nadležnih (policije, centra za socijalni rad). Takođe, istraživanje koje je za predmet imalo postupanje policije i centara za socijalni rad pre i posle ubistva žena u porodičnom kontekstu³⁰ pokazalo je da proaktivno delovanje ovih subjekata izostaje u najvećem broju slučajeva evidentiranog nasilja, kao i da nema aktivnosti na planu prevencije. Ni u jednom slučaju centri za socijalni rad nisu podnosili tužbe za određivanje mera zaštite od nasilja u porodici, niti su policijski službenici zahtevali zaštitne mere previđene prekršajnim zakonodavstvom. Nakon saznanja za femicid ni u policiji ni u centrima za socijalni rad nije bilo pojačane interne reakcije – specifične analize postupanja i promene načina postupanja³¹.

Iako su brojne kampanje urodile plodom u smislu činjenja nasilja vidljivim i ohrabrivanja žena da nasilje prijave (sudeći po broju krivičnih prijava koji se povećava iz godine u godinu)³², poražavajući je podatak da je 2015. godine u

²⁹ Z. Mršević, “Analiza izveštavanja medija o nasilju nad ženama u 2012. godini”, u: B. Branković i dr. *Godišnji izveštaj Opservatorije za praćenje nasilja prema ženama*, Mreža Žene protiv nasilja i Mreža za Evropski ženski lobi, Beograd, 2013, str. 104-105.

³⁰ M. Lukić, “Istraživanje o ubistvima žena u porodici tokom 2011. godine – postupanje policije i centara za socijalni rad”, u: B. Branković i dr. *Godišnji izveštaj Opservatorije za praćenje nasilja prema ženama*, Mreža Žene protiv nasilja i Mreža za Evropski ženski lobi, Beograd, 2013, str. 67-81.

³¹ M. Lukić, op. cit., str. 79-80.

³² U 2003. godini (pošto se pojavila inkriminacija nasilja u porodici u krivičnom zakonodavstvu) bilo je 664 krivične prijave, a u 2015. godini 5040 krivičnih prijava za nasilje u porodici, Republički zavod za statistiku, Punoletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2003, Saopštenje, br. 243, 30. 11. 2004, <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2004/pdf/G20041243.pdf> (pristupljeno 25. 8. 2016.), Republički zavod za statistiku, Punoletni učinioci krivičnih dela u Re-

svakom drugom slučaju homicidalne viktimizacije nasilje prijavljivano institucijama³³, ali je adekvatno postupanje izostalo, uprkos postojanju protokola koji regulišu postupanje pojedinih aktera i njihovu saradnju, a sve u cilju zaštite žrtve i sprečavanja eskalacije nasilja. Zapanjuje podatak da je učinilac ubistva u slučajevima prijavljivanog nasilja (koje je prethodilo femicidu) posedovao vatreno oružje (legalno - 31%, nelegalno - 12%, dok u ostalim slučajevima ovaj podatak nije poznat), ali da mu ono nije bilo oduzeto (u 56% slučajeva)³⁴. Pitanje kontrole poseda vaterenog oružja je i dalje od izuzetnog značaja, pa ostaje nada da će novi Zakon o oružju i municiji³⁵ dati svoj doprinos prevenciji femicida, kao i da će se promeniti dosadašnja loša praksa primene postojećih odredbi o oduzimanju oružja licima koja su osumnjičena za nasilje u porodici. Podsetimo da se u ovakvim slučajevima država ogrešuje o princip dužne pažnje na kome insistira Konvencija Saveta Evrope (čl. 5.), a koji podrazumeva obavezu države da spreči, istraži i kazni za akte nasilja. Ovakvo (ne)postupanje države moglo bi je odvesti pred Evropski sud za ljudska prava čija praksa postaje sve bogatija u pogledu utvrđivanja povreda obaveze države da zaštiti pravo na život u slučajevima nasilja u porodici ili partnerskog nasilja³⁶.

Novina koja bi trebalo da doprinese boljoj zaštiti žrtve, prvenstveno "samozaštiti" (što je važna dimenzija prevencije homicidalne viktimizacije, naročito kada se ne može mnogo očekivati od institucija) jeste i odredba čl. 181. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija³⁷. Naime, u slučajevima kada se osuđeni za krivična dela protiv života i tela, protiv polne slobode ili protiv braka i porodice, otpušta sa izdržavanja kazne zatvora, odnosno uslovno otpušta, kao i u slučaju bekstva iz zatvora, zavod će obavestiti žrtvu krivičnog dela. Međutim, neophodno je da budu ispunjena dva uslova – da je žrtva ovakvu informaciju tražila i ako procena rizika zavoda ukazuje na potrebu preventivne zaštite. Interesantno bi bilo utvrditi da li žrtve ovih dela dobijaju informacije o tome da mogu zahtevati ovakvo obaveštenje.

publici Srbiji, 2015, Saopštenje, br. 189, 15. 7. 2016, <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2016/pdf/G20161189.pdf> (pristupljeno 25. 8. 2016.), str. 4.

³³ V. Lacmanović, "Femicid – ubistva žena u Srbiji: kvantitativno-narativni izveštaj za 2015. godinu, Mreža "Žene protiv nasilja", Beograd, 2016, str. 11. http://www.zeneprotivnasilja.net/images/pdf/FEMICID-Kvantitativno-narativni_izvestaj_za_2015_godinu.pdf

³⁴ V. Lacmanović, op. cit., str. 4.

³⁵ Zakon o oružju i municiji, "Službeni glasnik RS", br. 20/2015.

³⁶ I. Ilić, Praksa Evropskog suda za ljudska prava u slučajevima nasilja u porodici, u: D. Kolaric (ur.) Nasilje u Srbiji – uzroci, oblici, posledice i društvene reakcije, tom 2, Kriminalističko-policijska akademija, Fondacija "Hans Zajdel", Beograd, 2014, str. 383-393.

³⁷ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, "Službeni glasnik RS", br. 55/14.

Na kraju pomenimo i najavljivani Zakon o zaštiti od nasilja u porodici koji je u formi prednacrt³⁸ a koji će urediti “organizaciju i postupanje državnih i drugih organa i organizacija i hitne mere za sprečavanje nasilja u porodici, suzbijanje krivičnih dela određenih ovim zakonom i pružanje zaštite i podrške žrtvama nasilja u porodici i krivičnih dela određenih ovim zakonom” (čl. 1.). Prevenciji femicida trebalo bi naročit doprinos da daju hitne mere (privremeno udaljenje nasilnika iz stana i privremena zabrana kontaktiranja i prilaska) koje će određivati policijski službenici za sprečavanje nasilja u porodici i koje će trajati najduže 48 časova. Predviđeno je i formiranje grupe za koordinaciju i saradnju na području osnovnih javnih tužilaštava (sastavljena od predstavnika tužilaštva, policije i centra za socijalni rad) koja će razmatrati konkretne slučajeve sa svog područja i angažovati se na primeni mera zaštite žrtve. Ova grupa će izrađivati individualne planove zaštite žrtve kako bi se osigurala njena bezbednost, kao i dobijanje usluga koje će poslužiti njenom opravku, osnaživanju i osamostaljivanju. Zakon bi trebalo da obezbedi efikasniju zaštitu žrtava ne samo dela iz čl. 194. KZ već i drugih dela (iz grupe krivičnih dela protiv braka i porodice i dela protiv polne slobode, kao i trgovne ljudima). U Prednacrtu se pominju i inkriminacije koje bi trebalo svoje mesto da nađu u Krivičnom zakoniku, a to su proganjanje i seksualno uznemiravanje (čl. 3.), a što predstavlja usklađivanje sa zahtevima Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

ZAVRŠNI OSVRT

Homicidalna viktimizacija žena ima upadljivu rodnu dimenziju, budući da je porodični i intimni partnerski odnos njen tipičan kontekst isključivo za žene. Ubilačko nasilje prema ženi obično predstavlja kulminaciju hroničnog nasilja u partnerskom odnosu, te se strategije sprečavanja homicidalne viktimizacije žena suštinski temelje na unapređivanju prevencije i intervencije u slučajevima nasilja u porodici i partnerskom odnosu. Pretpostavke efektivnog snižavanja rizika viktimizacije jesu unapređivanje procene rizika, zaštite žrtava nasilja u porodici i partnerskom odnosu, kontrole posedovanja vatrenog oružja,³⁹ kao i sistema monitoringa ove pojave.⁴⁰ Proaktivno delovanje, odnosno blagovremena preventivna intervencija u slučajevima povišenog rizika od eskalacije nasilja (kako tokom tra-

³⁸ Prednacrt Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, <http://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php>

³⁹ Neki empirijski nalazi pokazuju da se ubistva žena u partnerskom odnosu u više od polovine slučajeva vrše vatrenim oružjem, koje učinioci najčešće poseduju bez dozvole. Vidi: B. Simeunović, S. Jovanović, op. cit., str. 41.

⁴⁰ H. Stöckl et al, op. cit., p. 859.

janja nasilnog partnerskog odnosa, tako i po njegovom okončanju) je ključna, te je u tom smislu naročito značajno unaprediti institucionalne kapacitete i multi-sektorsku saradnju u zaštiti od nasilja u porodici i partnerskom odnosu, kao i zakonski i institucionalni okvir zaštite od proganjanja, koji je važan indikator povišenog rizika, budući da empirijski nalazi konzistentno pokazuju da prethodi značajnom broju ubistava žena koja vrše njihovi bivši intimni partneri.

SLAĐANA JOVANOVIĆ, LL.D.,
Professor, Faculty of Law, Union University, Belgrade
BILJANA SIMEUNOVIĆ-PATIĆ, Ph.D., Professor,
Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

HOMICIDAL VICTIMIZATION OF WOMEN AND LEGAL RESPONSES

Summary

The paper examines legal and policy responses to femicide in the Republic of Serbia. In particular, it discusses recent legislative changes that were expected to improve protection of women from homicide victimization in family and intimate partner relationships. The authors conclude that, although legislation has been improved, the practice of improper or tardy reaction to family violence and intimate partner violence is changing too slowly. The criminal justice and social institutions lack proper and well-established co-operation that would improve both the protection of victims of gender based violence and prevention of fatal outcomes of chronic intimate partner violence. Improvements are still needed in the areas of risk assessment, proactive interventions aimed to effective protection of victims of intimate partner violence (during and after the termination of a violent relationship), and the control of gun ownership for persons with the history of violence. It is also needed to improve legislative and institutional protection from stalking which precedes considerable number of homicidal victimizations of women by their former intimate partners.